

2.3. A MUNKAKÉPES KORÚ LAKOSSÁG ALAPKÉSZSÉGEI*

CSILLAG MÁRTON, MUNKÁCSY BALÁZS & SCHARLE ÁGOTA

Az OECD felnőttek képesség- és kompetenciamérésének programja (*Programme for the International Assessment of Adult Competencies, PIAAC*) keretében készült adatfelvételek a felnőtt, 16–65 éves népesség készségeiről gyűjtenek adatokat. Az adatfelvételek három készségterületen vizsgálják a kérdezettek jártasságát: szövegértés, számolási készség és problémamegoldó készség információtechnológiai környezetben (a továbbiakban röviden problémamegoldó készség). A PIAAC adatfelvételt először 2017–2018 telén végezték el Magyarországon.¹ Ez több szempontból is kulcsfontosságú lépés a munkaerőpiaci elemzések szempontjából, hiszen ezáltal először lehet Magyarországon nemzetközileg összehasonlítható módszertan alapján képet alkotni az aktív korú népesség (alap)készségeiről. A magyar adatfelvétel több, lényegi kiegészítést is tartalmazott, többek között rákérdezett a válaszadók nemzetiségére és nyelvtudására, valamint kiegészítő felvétel történt a regisztrált álláskeresőkről.² Ebben az alfejezetben bemutatjuk a felvétel alapvető eredményeit, kiemelve azokat, amelyek munkaerőpiaci szempontból lényegeseek, és röviden kitérünk arra is, milyen különbségek vannak a készségekben legmagasabb iskolai végzettség szerint.

PIAAC adatfelvétel a szövegértési készséget úgy definiálja, mint az egyén képességét írott szövegek megértésére, értékelésére, használatára és a szövegek közötti kapcsolatok felfogására. A számolási készség a PIAAC definíciója szerint az egyén képessége arra, hogy hozzá tudjon jutni matematikai információkhoz és elgondolásokhoz, használni, értelmezni és kommunikálni tudja azokat. A problémamegoldási készség pedig a PIAAC értelmezésében azt jelenti, hogy az egyén használni tudja a digitális technológiát, digitális kommunikációs eszközöket és hálózatokat információ megszerzésére és értékelésére, valamint másokkal való kommunikációra és gyakorlati feladatok elvégzésére. Az egyes készségterületeken elért teljesítményt egy 0-tól 500 készségpontig terjedő skálán határozták meg. Mindhárom képességterületen az eredményeket képességszintekre sorolták be az elért összpontszámok és a feladatok nehézségének meghatározott intervallumainak megfelelően. A szövegértési és számolási készség esetében hat, a problémamegoldó készség esetén négy szintet különböztettek meg; ugyanakkor itt a szövegértési és számolási készség esetében a 4. és 5. szintet összevontan kezeljük, mivel a legmagasabb szintet a minta elhanyagolhatóan kis hányada érte el. A problémamegoldási kompetenciát eltérő keretben elemeztük, mert a résztvevők számottevő része vagy a) egyáltalán nem tudott digitális környezetben dolgozni, vagy b) a felvétel idején a papíralapú kitöltést választotta. Ezért ezt a két csoportot külön-külön kezeljük, valamint a képességszinteket is összevonjuk két csoportra: c) akiknek alacsony szintű a problémamegoldási kompetenciája d) a közepes/magas szintű problémamegoldó készséggel rendelkezők (legalább 291 pontot értek el).³

Készségek és iskolai végzettség

A magyar felnőttek számolási készség területén elért átlagpontszáma (272 pont) szignifikánsan ma-

* A fejezet a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal számára készült jelentés rövid kivonatolt összefoglalója (*Csillag és szerzőtársai* [2021]), és felhasználjuk a Varga (2021) jelentés egyes eredményeit is. Köszönjük az NSZFH és a KSH munkatársainak megjegyzéseit. Emellett külön köszönet Varga Júliának tanácsaiért, valamint hogy hozzájárult az eredményeinek másodközléséhez.

¹ A felvételt megismételték 2022–2023-ban, azonban az friss adatokat nem elemeztük, mert azok csak a kézirat készítése közben váltak elérhetővé.

² A PIAAC adatfelmérés hazai mintája egy regisztrált álláskereső almintát is tartalmaz, amelyben 1108 olyan egyén képességeiről sikerült információt gyűjteni, akik 2017. március 25-én (azaz az adatfelvétel időpontja előtt hozzávetőleg fél évvel) az álláskeresők regiszterében voltak.

³ Ebben a beosztásban nagyban követjük az OECD gyakorlatát: például az OECD (2019) kiadványban hasonlóan vonják össze a kategóriákat, és nagy figyelmet fordítanak a közepes/magas (azaz a 2. vagy 3. szinten lévő) egyének arányára.

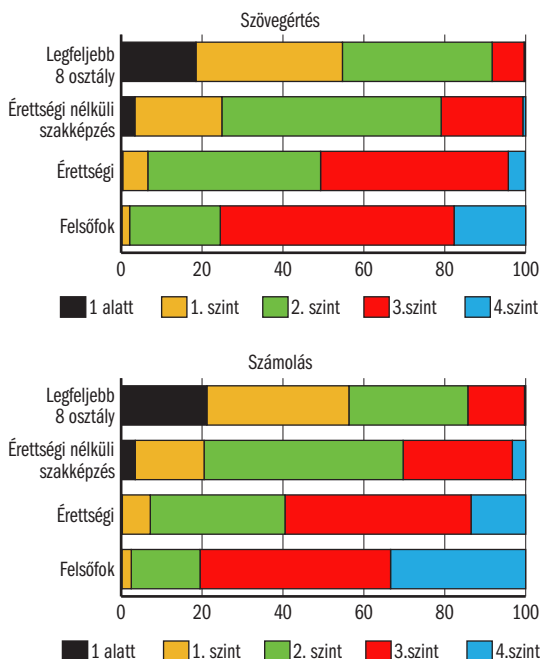
gasabb volt, mint az OECD átlaga (262 pont), a szövegértésben elért átlagpontoszámuk (264 pont) pedig az OECD átlagához (266 pont) hasonlóan alakult. Ugyanakkor az iskolai végzettség nagyon szorosan összefügg a készségekkel, mi ezekre koncentráltunk, négy iskolázottsági kategória szerint: általános iskola (vagy alacsonyabb), érettségit nem adó szakképzés, érettségit adó középfokú oktatás, felsőfok. Összességében a szövegértési és számolási eredmények is azt mutatják, hogy az érettségi nélküli szakmunkásképzést végzetek készségei jóval közelebb álltak az általános iskolai végzettségűek eredményeihez, mint az érettségi végzettségűek készségeihez.

Szövegértésből az érettségi nélküli szakmunkás végzettségű és az annál alacsonyabb végzettségű felnőtt népesség több mint 80 százaléka legfeljebb a 2. szinten teljesített, de az érettségi végzettségűek csaknem fele, és a felsőfokú végzettségűeknek is csaknem negyede sem tudott a 2. szintnél jobb eredményt elérni. A felnőtt népességen belül tehát nagyon nagy volt azoknak az aránya, akik szövegértési képességszintje nem éri el egy modern gazdaságban szükséges szintet. A számolási készség szintje szerint kedvezőbb volt a felnőtt népesség teljesítményének megoszlása, de az érettségi nélküli szakmunkás végzettségűek 70, az általános iskolai végzettségűek csaknem 80, az általános iskolánál alacsonyabb végzettségűeknek pedig 95 százaléka legfeljebb a 2. szintet tudta elérni. A legalább érettségi végzettségűek jóval nagyobb arányban tudtak legalább a 3. szinten teljesíteni, a felsőfokú végzettségűek több mint 30 százaléka pedig jó, legalább 4. szintű eredményt ért el (2.3.1. ábra).

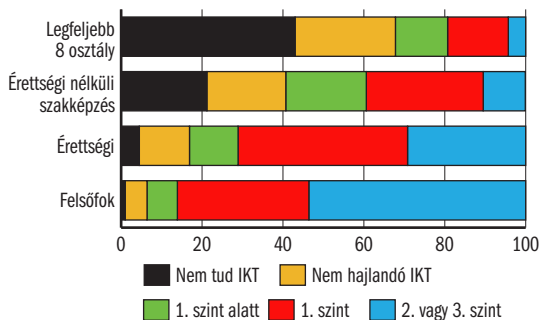
A digitális problémamegoldás tekintetében a jó szintet elérők aránya közel 30 százalék volt, és kevésbé meglepő módon a felsőfokú végzettségűek 53 százaléka ezen a szinten volt (2.3.2. ábra).⁴ Ugyanakkor még az érettségizettek 20 százaléka is vagy nem használt digitális eszközöket, vagy nem volt hajlandó azt használni; az érettségi nélkül, szakmával rendel-

kezőknél ez az arány tragikusan magas volt, mintegy 28 százaléuk nem használt digitális eszközöket, és további 21 százalék nem volt hajlandó használni a digitális eszközöket.

2.3.1. ábra: A szövegértés és a számolási készségek eloszlása iskolai végzettség szerint (százalék)

2.3.2. ábra: A digitális problémamegoldási készség eloszlása, iskolai végzettség szerint (százalék)

Ha a kor és iskolázottság szerinti megoszlást is megvizsgáljuk, nem egyszerűen azt találjuk, hogy a fiatalabbak körében jóval elterjedtebb volt a legalább minimális digitális tudás, de azt is, hogy az

⁴ A 3. szintet – amely az IKT foglalkozásokban belépő szint lehet – becsléseink szerint ugyanakkor csak hozzávetőleg 31 ezer középfokú végzettségű és 122 ezer felsőfokú végzettségű felnőtt érte el.

iskolázottság szerinti szelekció a számítástechnikai ismeretek tekintetében a fiatalok körében kevésbé éles.⁵

Az álláskeresők alapkészségei

A PIAAC felvétel idején, 2017–2018-ban már munkaerőhiány volt kialakulóban, ezért is fontos tudni, hogy a nem dolgozók egyes csoportjai milyen készségekkel rendelkeztek a foglalkoztatottakkal összevetve. Ez a munkaügyi szervezet számára is információt nyújthat arról, hogy a potenciális munkaerő-tartalékba tartozó egyének mekkora része állítható munkába úgy, hogy nem feltétlenül van szükségük hosszabb képzésre.

Két módon is összevetettük a dolgozók készségeinek eloszlását az egyes nem dolgozó csoportok eloszlásával: először a „nyers” készségpontokat nemenként, majd az iskolai végzettség, a munkapiaci tapasztalat és a lakóhely hatásától megtisztított készségpontokat hasonlítottuk össze.⁶ Az utóbbi esetben arra voltunk kíváncsiak, hogy a nyilvánvaló összetétel-különbségek figyelembevétele mellett is kedvezőtlenebb-e az egyes nem dolgozó csoportok készség szintje. Ha nem ez a helyzet (azaz elsősorban a hátrányosabb iskolai végzettség összetételének tudható be az, hogy egy adott csoport tagjai nem találtak munkát), akkor a munkaügyi szervezetnek az esetleges további akadályok (például a rossz közlekedési kapcsolat) feltérképezése és elhárításában lehet a szerepe. Ha viszont a nem

dolgozók készségei jóval alacsonyabbak, akkor ezek fejlesztésére lehet szükség.

Elsősorban azt néztük, hogy milyen arányban vannak a nem dolgozók között olyanok, akiknek a készség szintje nem éri el a jelenleg dolgozók készségei eloszlásának *alsó 10 százalékának* megfelelő készség szintet.⁷ Azt feltételeztük, ha egy jelenleg nem dolgozó egyén készségei nem érik el a dolgozók közül a leggyengébb kompetenciákkal rendelkezők szintjét, akkor nem tud munkát találni magának. Itt a következő csoportokat vizsgáltuk: 1) munkanélküliek, ILO-besorolás szerint; 2) azok, akik a regisztrált álláskereső (kiegészítő) mintába tartoztak; 3) azok, akik az elmúlt öt év során voltak közfoglalkoztatottak; 4) kisgyermekes nem dolgozó anyák: azok a nők, akik nem dolgoznak, és velük egy háztartásban él a 6 év alatti gyermekük.⁸

Ezek alapján a munkanélküliek (ILO-besorolás szerint) készség szintje mutatkozott a legkedvezőbbnek: körülbelül 16–19 százalékuk volt a dolgozók 10. percentilisének készség szintje alatt (ha nem vesszük figyelembe az iskolai végzettséget és más háttértulajdonosokat, akkor 23–24 százalékuk). A férfiak között a regisztrált álláskeresők készségei hasonlóan alakult, de a nők körében jóval gyengébb volt a regisztrált álláskeresők készség szintje, a körükben 25 százalék az igen alacsony készség szinttel jellemezhető aránya (vagy 42 százalék a „nyers” készség szintek tekintetében). A közmunkában (korábban) részt vettek készségei igen rosszak voltak, közel 24–25 százalékuk készségei maradnak olyan szinten, ami a foglalkoztatottak legalacsonyabb készség szinttel jellemezhető egytizedének felelt meg (ha nem vesszük figyelembe, hogy kedvezőtlenek a megfigyelhető jellemzőik, akkor ez az arány 40–44 százalék körül van). Végül megvizsgáltuk a kisgyermekes anyákat: az ő készségeik nem voltak olyan gyengék, mint azoké, akik regisztrált álláskereső vagy (a múltban) közfoglalkoztatottak voltak. Azaz, ha figyelembe vesszük néhány alapvető háttértulajdonosságukat a nem dolgozók csak 19 százalékának volt igen rossz a készség szintje (2.3.1. táblázat).

⁵ Míg az érettségivel nem rendelkező szakmunkás és a felsőfokú végzettségűek között az 50 év felettiek között hatalmas, 50 százalékpont különbség volt a legalább minimális számítástechnikai ismeretekkel rendelkezők arányában, addig a 30–49 évesek között ez 30 százalékpont volt, és 16–29 éves korosztályban „csak” 17 százalékpont.

⁶ Ez pontosabban azt jelenti, hogy mindkét készségterületen minden lehetséges értékre egy lineáris regressziót illesztettünk, ahol a magyarázó változók a nem, az elvégzett osztályok száma, a munkapiaci tapasztalat, a kor és a régió voltak. Ezekből a regressziókból becsült reziduumokat tekintettük „tisztított készségpontnak”, amelyeket egyénenként és készségterületenként átlagoltunk.

⁷ Megjegyezzük, ezek az emberek tipikusan minimálbéres állásokban dolgoztak.

⁸ Az egyes kategóriák között lehet átfedés.

2.3.1. táblázat: A nem foglalkoztatottak egyes csoportjainak számolási készségei a dolgozók készségeihez képest.

A nem dolgozók hány százalékának nem éri el a készsége a dolgozók alsó 10 százalékának készségeit?

	Számolási készségpontok	Tisztított készségpontok
Munkanélküli nő	25	16
Munkanélküli férfi	23	19
Regisztrált álláskereső nő	42	25
Regisztrált álláskereső férfi	25	15
Közfoglalkoztatott nő	44	24
Közfoglalkoztatott férfi	40	25
Kisgyermekes anya	29	19

Megjegyzés: Munkanélküli – ILO-besorolás szerint munkanélküli; regisztrált álláskereső – a felvétel időpontjában az álláskereső regisztrációjában volt; közfoglalkoztatott – volt legalább egyszer közfoglalkoztatott az elmúlt 5 év során; kisgyermekes anya – olyan nő, aki nem dolgozik, és vele egy háztartásban él a 6 éve alatti gyermeke. A kategóriák között van átfedés.

Tisztított készségpontok: a háttérváltozók hatását kiszűrve.

A roma népesség alapkészségei

A PIAAC adatfelmérés hazai kérdőíve rákérdezett a válaszadó nemzetiségére, így lehetőség nyílt a magukat roma nemzetiségűnek vallók készségeinek vizsgálatára is. A PIAAC háttérkérdőív következő két kérdése alapján határoztuk le a roma népességet: „Melyik nemzetiséghez tartozónak érzi magát?” illetve a „Melyik másik nemzetiséghez tartozónak érzi magát?”, vagyis, az önbesoroláson alapuló (és a KSH által is követett) meghatározást használtuk.

Az általunk vizsgált (felnőtt, nappali oktatásba már nem járó) népesség 3,9 százaléka vallotta magát roma nemzetiségűnek. A roma nemzetiségűek igen

alacsony végzettségűek voltak, kevesebb mint egy-negyedüknek van az általános iskolánál magasabb végzettsége (míg a teljes népességnek csak 15 százaléka volt olyan, aki legfeljebb az általános iskolát végezte el). Ezzel összhangban a roma népesség alapkészségei is elszomorítóan gyengék voltak: nagyjából kétharmaduk az 1. készségszinten, vagy az alatt teljesített szövegértésből és számolásból. Másként fogalmazva: negyedük csak a legegyszerűbb olvasási és számolási problémákkal volt képes megbirkózni. Igen nagy arányban voltak köztük olyanok is, akik nem rendelkeztek megfelelő számítógépes tapasztalattal – nagyjából negyven százalékuk nem tudott számítógépet kezelni, és további 27 százalékuk nem kívánta számítógépen kitölteni a készségfeladatokat. A készségszintekben mutatkozó különbségek elsősorban a kedvezőtlen iskolai végzettségnek voltak betudhatóak. Míg a készségpontoszámban a romák lemaradása (a teljes népességtől) átlagosan 60–70 pont, ha figyelembe vesszük az iskolai végzettség, nem, korcsoport és a lakhely régiójának hatását is, úgy a lemaradásuk 13–14 pontra csökken.

2.3.2. táblázat: A roma és a teljes népesség iskolai végzettsége és számolási-készség-szintje (oszlopszázalék)

Iskolai végzettség	Teljes népesség	Roma népesség	Számolási-készség-szint	Teljes népesség	Roma népesség
0–7 osztály	1,7	19,1	1. alatt	4,6	26,3
8 általános	13,3	56,5	1.	12,5	42,4
Szakiskola	25,9	16,8	2.	33,7	25,3
Érettségi	30,1	5,7	3.	37,1	5,3
Felsőfok	28,9	1,9	4/5.	12,2	0,7

Hivatkozások

CSILLAG MÁRTON–MUNKÁCSY BALÁZS–BLAZSEK RÉKA–SCHARLE ÁGOTA (2021): *Problémaspecifikus jelentés a PIAAC a foglalkoztatottság témakörén belül*. Budapest Szakpolitikai Elemző Intézet Kft. Budapest.

OECD (2019): *PIAAC Country Note – Hungary*. OECD Publishing, Párizs.

VARGA JÚLIA (2021): *Problémaspecifikus jelentés a PIAAC eredményeiből az oktatás témakörén belül*. T-Tudok Tudásmenedzsment és Oktatókutató Központ, Budapest.